

Т.С. ДВІРНА

Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
dvirna_t@rambler.ru

ЗНАХІДКИ ВИДІВ АДВЕНТИВНИХ РОСЛИН НА ТЕРИТОРІЇ РОМЕНСЬКО-ПОЛТАВСЬКОГО ГЕОБОТАНІЧНОГО ОКРУГУ

*Ключові слова: адвентивні рослини, Роменсько-Полтавський гео-
ботанічний округ, Україна*

Рослинний покрив території Роменсько-Полтавського геоботанічного округу [3] надзвичайно трансформований, що спричинено розвитком сільського господарства, промисловості, транспорту, урбанізацією та іншими факторами, які сприяють занесенню нових видів адвентивних рослин. Майже всі природні флористичні комплекси регіону (степовий, лучний, лісовий, прибережний та ін.) значною мірою синантропізовані [4].

Під час експедиційних досліджень, проведених упродовж 2011—2012 рр., у регіоні виявлено види адвентивних рослин, які раніше не наводились у працях О.М. Байрак і Н.О. Стецюк [1, 2]. Нижче подаємо інформацію про виявлені флористичні знахідки.

***Amarantus powellii* S. Watson** — кенофіт північноамериканського походження (південно-західна частина США та прилеглі райони Мексики) [23]. Для України вид уперше зазначив С.Л. Мосякін [10, 12, 13]; за даними Гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (КИ), він трапляється в м. Києві, Київській, Донецькій, Одеській, Чернівецькій, Херсонській та Хмельницькій областях. Нині *A. powellii* активно поширюється по Україні. Вперше в регіоні ми виявили його місцезростання в м. Полтаві — залізнична станція «Полтава-Київська», вздовж залізничних колій (27.07.2011, Т.С. Двірна), де зафіксовано кілька особин виду у фазі плодоношення, в дендропарку міста (26.07.2011, Т.С. Двірна), а також в околицях Мгарського монастиря (м. Лубни Полтавської обл.) — тут він зростає на смітниках і формує значні популяції; на час збору рослини перебували у стані квітання (28.06.2012, Т.С. Двірна).

***Aprocynum cannabinum* L.** — кенофіт північноамериканського походження [20, 25]. Із середини 50-х років ХХ ст. вид успішно культивувався Всесоюзним Інститутом лікарських рослин (ВІЛР; тепер Дослідна станція лікарських рослин Інституту луб'яних культур й фіто-фармацевтичної сировини НААН України) для отримання технічних волокон, тепер вирощується на колекційних ділянках. Як здичавілий вид наводиться для території Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України, який відзначено в декількох ло-

калітеттах поза культурою [21]. Ми виявили суцільні зарості рослин *A. cannabinum* у околицях с. Березоточа Лубенського р-ну Полтавської обл. (14.09.2011, Т.С. Двірна), рослини були в стадії плодоношення та розповсюдження плодів. Здичавілі рослини з території Дослідної станції поширюються вздовж дороги від села.

Chenopodium × *thellungii* J. Murr. (*Ch. opulifolium* × *Ch. suecicum*) — кенофіт нез'ясованого походження. За даними Гербарію (KW), вид відзначений у м. Києві («ул. Ів. Франко, сорное, в палисаднику, 29.08.1988, С.Л. Мосякин», KW, № 097553) та в м. Житомирі («вул. Черняхівського, узбіччя шосе, 16.08.2007, О. Орлов», KW, s.n.). Ми виявили його одне місцезростання у Харківській обл., на околиці м. Краснокутська, на смітнику, декілька особин, які вегетували (02.08.2011, Т.С. Двірна). Це свідчить про просування виду від Лісостепової зони, де він трапляється зрідка.

Eragrostis pectinacea (Michx.) Nees — кенофіт північноамериканського походження [11]. Нині відомо декілька місцезнаходжень виду в Україні: в м. Києві та Київській, а також у Черкаській обл. [11] та Чернігові [26]. На території досліджуваного регіону *E. pectinacea* виявлено в околицях Мгарського монастиря, вздовж дороги в м. Лубни Полтавської обл., де вид перебував у фазі квітання (26.08.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера, Т.С. Двірна).

Оскільки *E. pectinacea* (Michx.) Nees морфологічно та за характером поширення дуже подібний до *E. pilosa* aggr., його часто приймали за останній, тому варто дослідити сучасне поширення *E. pectinacea* [11].

Setaria pycnocoma (Steud.) Henrard ex Nakai — вид нез'ясованого походження [17], описаний із Японії [19], як *S. viridis* L. subsp. *pycnocoma* (Steudel) Tzvelev, котрий морфологічно подібний до *S. italica* (L.) P. Beauv. Перші гербарні збори *S. pycnocoma* на території України зафіксовані С.Л. Мосякіним у м. Києві (1988), у подальшому він поширився по Херсону та Скадовську (1989, гербарні збори В.В. Протопопової). Детальний аналіз роду *Setaria* P. Beauv. поданий у публікаціях С.Л. Мосякіна [8, 9], де він наводить нові місцезнаходження *S. pycnocoma* для Києва. В досліджуваному регіоні ми вперше виявили декілька локалітетів виду: залізнична станція Лубни, Лубенський р-н Полтавської обл. (26.07.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера; там само, Т.С. Двірна) на схилах до залізничних колій, залізнична станція «Шведська могила», м. Полтава (27.07.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера; там само Т.С. Двірна), залізнична станція Полтава-Київська (26.07.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера, Т.С. Двірна), між залізничними станціями Полтава-Київська та Полтава-Південна, де вид зростає поблизу колій, утворюючи невелику куртину (11.08.2011, Т.С. Двірна). Крім того, кілька особин *S. pycnocoma* зафіксовано в с. Лелюхівка (Новосанжарський р-н, Полтавська обл.) на занедбаних городах (31.07.2011, Т.С. Двірна), с. Красногорівка (Великобагачанський р-н, Полтавська обл.) — уздовж узбіччя траси сполученням Київ—Харків (09.08.2011, Т.С. Двірна), всі зібрані зразки у стані плодоношення.

Thladiantha dubia Bunge — кенофіт південно-східноазійського походження [17]. В Україні вид спочатку наводився лише з м. Києва (з 1947 р. його як деко-

ративну культуру культивували на території сучасного Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України). Згодом здичавілі рослини зафіксовані в місті та його околицях, а також у м. Ужгороді, м. Острі [15], Чернівецькій обл. [7], м. Дніпропетровську [14]. Вперше *Th. dubia* на території досліджуваного регіону знайшли у 2010 р. в кількох населених пунктах Пирятинського р-ну Полтавської обл. [6]. Ще декілька його локалітетів ми виявили в с. Березоточа Лубенського р-ну — на смітнику (26.07.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера, Т.С. Двірна) та с. Ольшана Ічнянського р-ну Чернігівської обл. — на ставу, на *Impatiens glandulifera* Royle, де він формує суцільні зарості, рослини квітують (10.08. 2012, Т.С. Двірна).

***Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.** — кенофіт середземноморського походження [17]. Вид поширений у Донецькому Лісостепу, Степу та Криму, заноситься по залізницях на північ (м. Харків) [15]. За гербарними даними (*KW*), *T. latifolia* трапляється також у Київській, Одеській та Запорізькій областях. Ми виявили одне його місцезнаходження у м. Полтаві, Червоний шлях, уздовж залізничних колій, де поодинокі зростало декілька особин, які перебували у фазі квітучості та плодоношення (24.06.2011, Т.С. Двірна).

***Reynoutria japonica* Houtt.** (*Polygonum cuspidatum* Siebold et Zucc.) — кенофіт східно-азіатського походження (Японія, Тайвань і Північний Китай) [24]. Вирощується по всій території України як декоративна та кормова рослина [15]. Уперше в здичавілому стані в Україні зафіксована в Закарпатті 1929 р. [16].

На території досліджуваного регіону рослини виду культивувалися на Дослідній станції лікарських рослин. Ми виявили кілька особин виду, які квітували поза культурою, в околицях с. Березоточа (Лубенський р-н, Полтавська обл.) (14.09.2011, Т.С. Двірна).

***Ulmus pumila* L.** (*U. pinnato-ramosa* Dieck. ex Koehne) — кенофіт східно-азіатського походження; культивується у садах і парках на півдні Степу, на Сиваші та в Криму [15], вирощується як цінна декоративна рослина та для полезахисних смуг у посушливих районах [5, 18]. Найближчим до досліджуваного регіону місцем культивування *U. pumila* є Устимівський дендропарк (Полтавська обл.), підтвердженням чого є гербарний зразок («Глобинський р-н, с. Устимівка, розводиться в дендропарку, 24.VIII. 1949, М. Котов», *KW*), але останнім часом вид дичавіє, активно поширюється та зростає вздовж доріг і залізничних колій в містах Чернігові та Харкові, на Закарпатті, в Буковинському Передкарпатті, Середньому Придніпров'ї, Причорномор'ї та в інших місцях (усне повідомлення М.В. Шевери).

Ми знайшли вид на залізничній станції Лубни (Полтавська обл.) — кілька вегетуючих особин між коліями; в м. Полтаві, по вул. Жовтневій, де його виявлено у дворі залишеного будинку (26.07.2011, В.В. Протопопова, М.В. Шевера, Т.С. Двірна), та в с. Піски Лохвицького р-ну Полтавської обл., між залізничними станціями Лохвиця та Сула, вздовж колій (сім вегетуючих особин) (21.08.2011, Т.С. Двірна).

Окрім того, адвентивна фракція флори Роменсько-Полтавського геоботанічного округу активно поповнюється ергазіофітами, наприклад *Datura tatula* L. — 3 квітучих особини вздовж дороги сполученням Червонозаводське — Лохвиця

(Лохвицький р-н, Полтавська обл.) (22.08.2011, Т.С. Двірна) та в околицях Мгарського монастиря (Лубенський р-н, Полтавська обл.) на смітниках знайдено вісім особин, які квітували і плодоносили (28.06.2012, Т.С. Двірна); *Symphytotrichum novi-belgii* (L.) G.L. Nesom (по 2-3 особини, що квітують) зростає в мікрорайоні Червоний шлях м. Полтави, між кладовищем і залізничною станцією (08.09.2011, Т.С. Двірна); *Alcea rosea* L. — в околицях Мгарського монастиря (Лубенський р-н, Полтавська обл.) на смітнику та вздовж дороги п'ять квітуючих особин (28.06.2012, Т.С. Двірна); *Helianthus annuus* L. — спорадично росте на залізничній станції, квітує, «Шведська могила» (м. Полтава), с. Красногорівка (Великобагачанський р-н Полтавської обл.), вздовж автомагістралі Київ — Харків (09.08.2011, Т.С. Двірна), с. Піски (Лохвицький р-н Полтавської обл.), обабіч дороги (21.09.2011, Т.С. Двірна), залізнична станція Полтава-Київська (м. Полтава) (27.08.2011, Т.С. Двірна); *Ipomoea purpurea* (L.) Roth (десять квітуючих особин) м. Червонозаводське (Лохвицький р-н Полтавської обл.), на смітнику (22.08.2011, Т.С. Двірна), с. Красногорівка (Великобагачанський р-н, Полтавська обл.), на смітнику (09.08.2011, Т.С. Двірна); *Rudbeckia laciniata* L. (дві куртини квітуючих рослин) — околиці с. Піски Лохвицького р-ну, в лісосмузі між полями (21.08.2011, Т.С. Двірна); *Physalis pubescens* L. (одна квітуюча рослина) смт Нові Санжари (Полтавська обл.), поблизу електростанції, на городі (21.08.2011, Т.С. Двірна); *Nicotiana rustica* L. (одна квітуюча особина) знайдено в м. Лубнах, біля стежки (15.09.2011, Т.С. Двірна), *Amaranthus cruentus* L. (п'ять квітуючих особин в кожному місцезростанні) м. Червонозаводське та с. Піски (Лохвицький р-н), на смітнику та на узбіччі дороги (22.08.11, Т.С. Двірна).

Усі наведені вище види є кенофітами, переважно північноамериканського походження, які культивуються та здатні до здичавіння [22]; в регіоні відзначені їх поодинокі локалітети.

Більшість видів адвентивних рослин потрапляє на досліджувану територію внаслідок здичавіння та спонтанного занесення на антропогенно-трансформовані території. У подальшому слід здійснювати їхній моніторинг.

Гербарні зразки передані до Гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (КВ).

Автор висловлює щире подяку д-ру біол. наук В.В. Протопоповій, чл.-кор. НАН України С.Л. Мосякіну, канд. біол. наук. М.В. Шевері, канд. біол. наук Л.М. Губарь за допомогу при визначенні гербарію та цінні поради під час підготовки рукопису статті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрак О. М. Конспект флори Лівобережного Придніпров'я. Судинні рослини. — Полтава: Верстка, 1997. — 164 с.
2. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. — Полтава: Верстка, 2008. — 196 с.
3. Геоботанічне районування Української РСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 304 с.
4. Двірна Т. С. Основні етапи дослідження адвентивної фракції флори Роменсько-Полтавського геоботанічного округу // Методика виклад. природн. дисцип. у вищ. і серед. школі. XVIII Каришинські читання. Зб. праць (Полтава). — 2011. — С. 20—21.

5. *Деревья и кустарники СССР. Дикорастущие, культивируемые и перспективные для интродукции* / Под ред. С.Я. Соколова. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1951. — II. Покрыто-семенные. — 612 с.
6. *Коваленко О.А.* Знахідки адвентивних видів рослин в околицях Національного природного парку «Пирятинський» (Україна, Полтавська область) // Вісн. Нац. наук.-природ. музею. — 2010. — № 8. — С. 61—67.
7. *Коржан К.В., Чорней І.І.* Нові адвентивні види флори міста Чернівці // Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту: Зб. наук. пр. — Чернівці: Рута, 2008. — С. 77—81.
8. *Мосякін С.Л.* Флористичні знахідки в м. Києві та на його околицях // Укр. ботан. журн. — 1989. — **46**, № 4. — С. 21—23.
9. *Мосякін С.Л.* Види роду *Setaria* Beauv. (*Poaceae*) у флорі УРСР // Укр. ботан. журн. — 1989. — **46**, № 5. — С. 33—35.
10. *Мосякін С.Л.* Доповнення та уточнення до адвентивної флори м. Києва // Укр. ботан. журн. — 1991. — **48**, № 2. — С. 54—58.
11. *Мосякін С.Л., Бортняк М.М.* *Eragrostis pectinacea* (Michx.) Nees (*Poaceae*) — новий адвентивний вид флори України // Укр. ботан. журн. — 1994. — **51**, № 5. — С. 89—93.
12. *Мосякін С.Л.* Додаткові відомості про поширення деяких видів роду *Amaranthus* L. (*Amaranthaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1995. — **52**, № 3. — С. 384—387.
13. *Мосякін С.Л.* Огляд роду *Amaranthus* L. (*Amaranthaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1995. — **52**, № 2. — С. 225—234.
14. *Мыщик Л. П., Барановский Б. А.* Находка *Thladiantha dubia* Bunge (*Cucurbitaceae*) на Днепропетровщине // Тези допов. Міжнар. конф. «Проблеми лісової рекультивациі порушених земель України» (Дніпропетровськ). — 2006. — С. 64—65.
15. *Определитель высших растений Украины* / Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
16. *Попов М.Г.* Очерк растительности и флоры Карпат. — М.: Изд-во Москов. об-ва испытат. природы, 1949. — 302 с.
17. *Протопопова В.В.* Синантропная флора Украины и пути ее развития. — Киев: Наук. думка, 1991. — 204 с.
18. *Флора СССР* / Под ред. В.Л. Комарова. — М. — Л.: Изд-во АН СССР, 1936. — Т. 5. — С. 360—373. — 762 + XXVI с.
19. *Chen S-L., Phillips S.M.* *Setaria* P. Beauvois // *Flora of China*. — 2006. — Vol. 22. — P. 531—537.
20. *DiTommaso A., Clements D.R., Darbyshire S.J., Dauer J.T.* The Biology of Canadian Weeds. 143. *Apocynum cannabinum* L. // *Canad. Journ. Plant Sc.* — 2009. — N 89. — P. 977—992.
21. *Mosyakin S.L.* The Nonnative Flora of the Kyiv (Kiev) Urban Area, Ukraine: A Checklist and Brief Analysis / S.L. Mosyakin, O. G. Yavorska // *Urban Habitats. An electronic Journal on the biology of urban areas around the world. Special Feature : Urban Floras*. — 2003. — **1**(1). — 28 p. [http://www.urbanhabitats.org/v01n01/nonnativekiev_full.html].
22. *Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.* Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural checklist / Ed. S.L. Mosyakin. — Kiev, 1999. — XXiii + 345 p.
23. *Mosyakin S.L., Robertson K.R.* *Amaranthus* Linnaeus // *Flora of North America north of Mexico* / Ed by FNA Editorial Committee. — New York et Oxford: Oxford University Press. — 2003. — Vol. 4. — *Magnoliophyta: Caryophyllidae*. — Part 1. — P. 410—435.
24. *Pyšek P., Brock J.H., Bimova K., Mandák B., Jarošík V., Koukolíková I., Pergl J., Štěpánek J.* Vegetative regeneration in invasive *Reynoutria* (*Polygonaceae*) taxa: the determinant of invasibility at the genotype level // *Amer. J. Bot.* — 2003. — **90**(10). — P. 1487—1495.
25. *Webster T.M., Cardina J.* *Apocynum cannabinum* seed germination and vegetative shoot emergence // *Weed Science*. — 1999. — N 47. — P. 524—528.
26. *Zavyalova L.V.* Checklist of Chernihiv urban flora. — Kyiv: Phytosociocentre, M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, 2010. — 107 p.

Рекомендує до друку
Д.В. Дубина

Надійшла 01.06.2012 р.

Т.С. Двирна

Институт ботаники имени Н.Г.Холодного НАН Украины, г. Киев

НАХОДКИ ВИДОВ АДВЕНТИВНЫХ РАСТЕНИЙ
НА ТЕРРИТОРИИ РОМЕНСКО-ПОЛТАВСКОГО
ГЕОБОТАНИЧЕСКОГО ОКРУГА

Приводятся сведения о новых для территории Роменско-Полтавского геоботанического округа видах адвентивных растений: *Amarantus powellii* S. Watson, *Apocynum cannabinum* L., *Chenopodium* × *thellungii* J. Murr., *Eragrostis pectinacea* (Michx.) Nees, *Setaria pycnocomma* (Steud.) Henrard ex Nakai, *Thladiantha dubia* Bunge, *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm., *Reynoutria japonica* Houtt., *Ulmus pumila* L. и эргасиофиты: *Datura tatula* L., *Symphyotrichum novi-belgii* (L.) G.L. Nesom, *Helianthus annuus* L., *Ipomoea purpurea* (L.) Roth., *Rudbeckia laciniata* L., *Physalis pubescens* L., *Nicotiana rustica* L., *Amaranthus cruentus* L.

К л ю ч е в ы е с л о в а: адвентивные растения, Роменско-Полтавский геоботанический округ, Украина.

T.S. Dvirna

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

FINDS OF ALIEN PLANTS ON THE TERRITORY
OF THE ROMENSKO-POLTAVSKY GEOBOTANICAL REGION

Data on the new for the Romensko-Poltavsky Geobotanical Region alien species, *Amarantus powellii* S. Watson, *Apocynum cannabinum* L., *Chenopodium* × *thellungii* J. Murr., *Eragrostis pectinacea* (Michx.) Nees, *Setaria pycnocomma* (Steud.) Henrard ex Nakai, *Thladiantha dubia* Bunge, *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm., *Reynoutria japonica* Houtt., *Ulmus pumila* L., and ergasiophytes, *Datura tatula* L., *Symphyotrichum novi-belgii* (L.) G.L. Nesom, *Helianthus annuus* L., *Ipomoea purpurea* (L.) Roth., *Rudbeckia laciniata* L., *Physalis pubescens* L., *Nicotiana rustica* L., *Amaranthus cruentus* L., is reported.

К е y w o r d s: alien plants, Romensko-Poltavsky Geobotanical Region, Ukraine.